

PLATONOVSKO POIMANJE MOLITVE

Uvod

Samo onome tko moli, otvaraju se velike tajne bitka.

Peter Wust

Čovjek nastoji u svemu što doživljava i što ga svakodnevno potiče na djelovanje naći objašnjenje svojim razumom te uskladiti svoj senzitivni život s dosegnutim spoznajama. U tom se procesu okreće onim izvorima spoznaje u koje je egzistencijalno ukorijenjen, a to su filozofska i vjerska predaja te povijesno iskustvo ljudske zajednice kojoj pripada.

Svaki čovjek ima iskustvo svoje ograničenosti i nemoći pred svijetom koji zatječe, ali i pred samim sobom ukoliko se ne poznaje i ne posvješćuje svoje zadanosti i izbore. U tom iskustvu on osjeća potrebu povjeriti nekome svoj život, osloniti se na jačega od sebe i njemu se uteći u situacijama koje čovjeka nadilaze. U čovjeku se rađa želja za susretom s Onim koji može ispuniti njegovu čežnju, koji je početak ove zbilje. Susret se ostvaruje u riječi. Dvije tako različite zbilje mogu ostvariti blizinu kroz riječ. Transcendentno se objavljuje u imanentnom, Stvoritelj omogućuje stvorenju sudjelovanje u božanskoj punini, čovjek ulazi u iskustvo molitve.

O molitvi postoje mnoga svjedočanstva. U današnjem svijetu pluralistički se pristupa svakom fenomenu pa tako i otajstvu molitve. Svaka vjerska tradicija čuva svoje molitveno blago, a razmatranje duhovnog života prisutno je i u filozofskim raspravama. Ovom radu nakana je na sažet način predstaviti temeljne postavke platonovske molitve. Prenijeti ono što je njegovu dobu, odnosno njemu samome, značio odnos između čovjeka i Boga; kako se shvaća narav svetoga i pobožnoga (σσιον), što čovjeku treba razmatrati, zna li moliti kako valja i koja je prava molitva? Platon daje punu riječ Sokratu, a ovaj, vođen glasom iznutra svjedoči put kojim nam je ići, mišljenjem i životom.

Ponegdje platonovsko odražava u svojem dosegu onu zbilju u kojoj mi prepoznamo, u sadržaju i izričaju udaljene, ali ipak moguće doticaje s iskustvom kršćanske molitve. U tim doticajima naglašena su svetopisamska mjesta koja jasno izriču misao posvjedočenu na

drukčiji način i prema drukčijim korijenima u platonovskoj filozofiji. Ovdje su ta mjesta tek moguće smjernice u promišljanju suodnosa platonovskoga i kršćanskoga poimanja molitve.

1. Pobožno i sveto u Platonovoj filozofiji

U dijalogu *Eutifron* riječ je o naravi pobožnoga i svetoga. U dijalog ulaze Sokrat i Eutifron, koji pokreće parnicu protiv svoga oca, pozivajući se na svoje znanje o svetome i pobožnome (οσιον) i usklađenost svoga djelovanja s time. Sokrat, optužen zbog bezbožnosti (ασεβεια), prepoznaje priliku za raspravu o naravi svetoga i pobožnoga. Na početku on pita : „Zar nije pobožno, samo po sebi istovjetno u svakom Činu, a bezbožno ono što je svem pobožnom posve protivno, a sebi samome slično? Zar nema sve što bi trebalo biti bezbožno kao bezbožnost jedno određeno obilježje (ιδεα)?”¹ Sokrat traži da ga Eutifron pouči „O samoj ideji po kojoj je sve pobožno pobožno.”² Eutifron pozivajući se na bogove kao isključive auktore takvoga razlučivanja spremno odgovara da je pobožno ono što je bogovima drago, a slijedom toga bezbožno ono što im je mrsko. Međutim, Sokrat odmah premješta naglasak s takvog izvanjskog općenitog određenja na onaj put kojim je krenuo u svom početnom pitanju, a to je ona ideja odnosno obilježje po kojem je pobožno upravo to što jest. Potom se nakratko prihvaća ta upućenost bogova na pobožno i obratno u sljedećem pitanju: „Je li pobožno bogovima milo zato što je pobožno ili je pobožno zato što im je milo?”³ Ovo se pitanje postavlja nakon što su navedene razlike u vrednotama po kojima bogovi djeluju, kao i na njihove međusobne svađe u pogledu onoga što je dobro lijepo i pravedno, a što je tomu suprotno. Doduše, ne spore se toliko oko naravi koliko u određenju čemu u pojedinim slučajevima pripisati tu narav, odnosno njezinu suprotnost. „Zato jer je pobožno biva i ljubljeno, a nije pobožno zato jer biva ljubljeno.”⁴ Eutifron se od tog mjesta više ne snalazi i do kraja dijaloga ostaje u dvojbi.

1 Platon, *Eutifron ili rasprava o pobožnome*, 5 d, Matica hrvatska, Zagreb 1998.

2 *Isto*, 6 d.

3 *Isto*, 10 a.

4 *Isto*, 10 d.

U Sokratovoj argumentaciji Platon „želi pokazati kako je za dijalektičko promišljanje potrebno znati zauzeti čvrst stav, orijentirati se i ne izgubiti glavni cilj iz vida.”⁵ Postaje očito da njegova logika ostaje na drugoj i drugačijoj razini, nego ona koju razvija Sokrat kad želi naglasiti, a to postaje vertikalna cijela rasprava, da stav bogova prema svetome i pobožnome „ni na koji način ne uvjetuje, niti objašnjava njegovu unutarnju strukturu, odnosno samu bit (ουσια). Sveto i pobožno kao etičke norme imaju obvezujući značaj i za bogove i za ljude nezavisno o tome sviđa li se to njima ili ne.”⁶ Dakle, u pitanju je bit (ουσια), a ne svojstvo (παθος) koje se nečemu pripisuje. Sva argumentacija utemeljuje se u ovom ključnom razlikovanju.⁷

2. Platonovsko poimanje molitve

Na početku valja objasniti što podrazumijevamo pod pojmom *platonovski*. Uzmemo li da je Platon svojom filozofijom ostavio temeljni utjecaj na sve koji su nakon njega razmatrali o istom, pojam platonovski lako je shvatljiv. Mislimo na ono što je prethodilo vremenu kršćanstva, a što sadrži mnoga obilježja bitna za kršćansko poimanje molitve. Zbilja na koju mislimo sadržana je u dijalozima koje je Platon pisao, stavlajući često u usta Sokrata svoje osobne misli.

2.1. Značenje molitve

U molitvi se događa susret po kojemu naša duša dotiče božansku bit i primiče se sjedinjenju s božanskim. Prijanjanje uz božansko privodi dušu sudjelovanju u božanskom svjetlu. Na kraju sjedinjenje slijedi jedinstvo duše i Jednoga, tako da mi više nismo mi sami, nego obuzeti božanstvom, prebivajući u njemu.⁸ U jednom

⁵ Isto, str. 71.

⁶ Isto, str. 69.

⁷ Platon ističe ontološki prioritet uzroka nad njegovom posljedicom. “Sokratova, odnosno Platonova distinkcija između biti (ουσια) i akcidentalnih svojstava (παθος) određene stvari sačinjavat će središnji moment u Aristotelovoj kategorijalnoj ontologiji, tj. u njegovu razlikovanju između supstancije i akcidenata.” Platone, *nav. dj.*, str. 57-58., bilješke (Jure Zovko).

⁸ Usp. Proclus, *Commentary on the Timaeus*, preuzeto s http://www.goddessathena.org/Encyclopedia/Friends/Proclus/Commentary_on_the_Timaeus_x.htm.

manjem platonovskom dijalogu⁹ govori se o značenju prave molitve i onome što molitva donosi čovjeku koji po njoj traži neka dobra. U prvom redu traži se „predmet” molitve, odnosno ono o čemu treba razmatrati. Sokrat na to pitanje odgovara veoma kratko. Naime, treba razmatrati o onome što je najvažnije. Potrebno je također dobro razlučiti što je dobro, a što zlo, jer ponekad oni koji mole traže zla misleći da su za njih dobra. Kada se od bogova nešto traži, valja uskladiti svoje djelovanje s naravi onoga što molimo. Očito je da ljudske želje ostaju, makar donosile i štetu. Imaju svoj korijen u ljudskom srcu i pojavljuju se u mnogim prilikama prerusene i neumoljive, tako da svoj izlaz nalaze u ljudskom neznanju i odsutnosti vještine razlučivanja. Čovjek često optužuje bogove za mučan tijek svoga života ne shvaćajući da je upravo on sam odgovoran za posljedice koje mu osobni izbor donosi. To iskustvo osobne ljudske povijesti, kao i ono opće, jasno potvrđuje da je svaki izbor ono što čovjeka izgrađuje. Ispravno shvaćanje molitve je ono po kojem smo svjesni da molitva ne mijenja Boga, nego onoga koji moli (Søren Kierkegaard).

2.2. Prava molitva

Prava molitva je ona koja traži dobro, a želi otkloniti zlo: „Bože, daj nam dobro, bilo da ga tražimo ili ne, a odagnaj od nas zlo, čak i ako ga tražimo.”¹⁰ Nalazimo je u spartanskoj tradiciji, u kontekstu ratnih zbivanja koja potiču narod na traženje zaštite od bogova. Sokrat naglašava da je bogovima daleko najmilija ova molitva kao pravo „bogoštovlje” jer pretpostavlja njihovu svemoć i znanje koje je smrtnicima nedostupno, a slijedom ovozemnih dinamika i neiskazivo. Pokazuje se boljim ne znati, nego misliti da se zna, a ne znati. Oslanjanje na svoje „moći”, svoju zamišljenu ispravnost postaje pogubno. Neznanje postaje blagoslov samo u slučaju da priječi čovjekov zao čin, koji bi u suprotnom počinio slobodno i svjesno.

⁹ Usp. Platone, *Alcibiade minore*, u: PLATONE, *Tutti gli scritti*, Milano 1991., str. 635-644. (“Ovaj dijalog primjer je platonovskog dijaloga i pripisuje se vjerojatno drugoj ili trećoj generaciji nakon Platona kada su njegovi spisi bili dobro poznati u Ateni i Aleksandriji. Pokazuje znatnu originalnost (...), Alkibijad Mlađi pokazuje da poteškoće oko molitve koje su zbunjivale kršćanske teologe nisu bile nepoznate među platonovim sljedbenicima.” preuzeto s: <http://jollyroger.com/xlibrary1/AlcibiadesIIbyIP/AlcibiadesIIbyIP1.html>).

¹⁰ Platone, *nav. dj.*, 143 a.

Promatrajući ovu molitvu, moguće je povezati je s novozavjetnim navodom koji donosi sv. Pavao u Poslanici Rimljanima: „Doista ne znamo što da molimo kako valja, ali se sam Duh za nas zauzima neizrecivim uzdasima” (Rim 8, 26). Već je antički čovjek osjećao da onaj kome upravlja svoje molitve nadilazi sve njegove mogućnosti te mu je povjeravao tijek i sadržaj svoje molitve. Sokrat kaže da bismo od Boga trebali tražiti tek blagoslov, budući Bog zna najbolje što je dobro za čovjeka.

2.3. Sadržaj molitve

Molitva je ključna za cjelovit uspon duše. Taj proces uključuje potrebu za dobrima, vrlinui, povrhsvega, pobožnost prema bogovima. U prvom redu je potrebno znanje božanskog reda kojem se molitva približava. Zatim prilagodba našeg života s onim što je božansko; ovaj čin je popraćen potpunom čistoćom, nevinošću, disciplinom i redom po čemu se naše brige predstavljaju bogovima.

Onaj tko ulazi u iskustvo molitve morao bi nastaviti bez prekida sa štovanjem božanstva, obdržavati postojan red u obavljanju pobožnih djela, nastojati oko onih vrlina koje pročišćuju i uzdižu dušu zajedno s vjerom, istinom i ljubavlju; sačuvati vjeru, istinu, ljubav i nadu u dobro te odjeljivanje od svakog drugog zanimanja.¹¹

2.3.1. Molitva i spoznaja

Da bi znao što moliti, čovjek treba razlučiti ono što je za njega dobro od onoga što je zlo. Posjedovanje spoznaje dobra¹² daleko više vrijedi, nego sve ostale sposobnosti koje su upisane u čovjeka. Spoznaju dobra ništa ne može nadoknaditi, a sve druge sposobnosti o njoj su ovisne i od nje primaju svoju vrijednost. Ako nisu s njom povezane, rijetko koriste, a sasvim sigurno mogu naškoditi. Čovjek može mnogo znati, ali mu znanje može biti na propast. Ovdje se također možemo sjetiti riječi sv. Pavla: „Jer premda upoznaše Boga, ne iskazaše mu kao Bogu ni slavu ni zahvalnost, nego ishlapiše u mozganjima svojim te se pomračí bezumno srce njihovo” (Rim 1,21). Ako je čovjek pred Bogom u molitvi ponizan, u stavu sveobuhvatne

11 Usp. Proclus, *Commentary on the Timaeus*, preuzeto s http://www.goddessathena.org/Encyclopedia/Friends/Proclus/Commentary_on_the_Timaeus_x.htm.

12 Usp. Platone, *nav. dj.*, 145 c.

zahvalnosti, onda je i sadržaj molitve prikladan, bez obzira na znanje koje je čovjek stekao. Molitva sjedinjuje one koji mole s onima kojima je molitva upućena, združuje božanski um s moliteljevim, potiče volju, utemeljuje u Bogu sve što čovjek posjeduje.

Uz spoznaju se uvijek veže i teologalna krepost ljubavi. Ljubav doziva u postojanje pa tako i u rast u spoznaji. Spoznavanje Božjeg djelovanja u svijetu nastavlja se na postojanje slike Božje koja je čovjek i kojoj je dana moć razumijevanja stvorene stvarnosti. Sve je postojanje ovisno o Božjoj biti u svakom trenutku svoga trajanja. Sveti Ivan svjedoči da je Božja bit upravo ljubav. „Svako razumijevanje Boga koje je nespojivo s kretnjom ljubavi jest krivo. Ljubav i spoznaja Boga nisu realno odvojivi jer u Propovjedniku je rečeno: *praebuit sapientiam diligentibus se.*”¹³

Za molitvu vrijedi ona napomena kao i za ljubav: to nije tek osjećaj, misao, raspoloženje ili lijek za našu bol, već radije trajna raspoloživost - stav. To znači da je u nama trajno opredjeljenje za ljubav, težimo ispuniti zadaću koju ljubav pred nas postavlja, trajno upravljamo svoje htijenje izboru dobra.

2.3.2. Molitva i prinos

Sokrat kaže kako Spartanci osim dobra traže od bogova uvijek ono što je prikladno¹⁴ i da ih nitko ne može čuti da traže nešto više od toga. Jasno im je da ishod, kakav god bio, nije izravna posljedica njihove molitve nego spada na bogove hoće li im dati ono što su molili ili će učiniti suprotno. Za obraćanje bogovima od najveće je koristi molitva.¹⁵ Ona sama privlači dobrotvornost bogova po neizrecivim simbolima koje su upisane u stvorenja. Bogovi kao da više gledaju na stav čovjekov, nego na njegove žrtve, molitva koja priznaje njihovu veličinu i apsolutnu volju milija im je nego svi žrtvenici kojima ljudi trguju.¹⁶ U odnosu na dobra za koja molimo na prvom su mjestu molitve posvećene spasu duše, zatim molitve

¹³ S. Weil, *Pismo jednom redovniku*, str. 21.

¹⁴ Usp. Platone, *nav. dj.*, 148 c - d.

¹⁵ Usp. Proclus, *Commentary on the Timaeus*, preuzeto s

http://www.goddess-athena.org/Encyclopedia/Friends/Proclus/Commentary_on_the_Timaeus_x.htm.

¹⁶ Ovdje je značajno navesti riječi psalma: “Žrtve ti se ne mile, (...) žrtva Bogu duh je raskajan, srce raskajano, ponizno, Bože, nećeš prezreti.” *Ps 50*, 18 a.19.

koje se odnose na dobro raspoloženje tijela i na kraju one molitve koje se tiču vanjskih stvari.¹⁷

Sokrat i Eutifron raspravljaju o odnosu čovjeka prema žrtvenim prinosima i molitvi bogovima. Sokrat određuje žrtvovanje kao prinos darova bogovima, a molbu kao izricanje zamolbi bogovima. Prema tome bi pobožnost bila znanje o prinosu zamolbi i darova bogovima.¹⁸ Eutifron govori o službi bogovima.¹⁹ „Meni se dakle čini, Sokrate, da je sveto i pobožno onaj dio pravednoga koji se odnosi na služenje bogovima, dok je onaj koji se odnosi na služenje ljudima preostali dio pravednoga.”²⁰ Sokrat ga potiče da mu taj pojam služenja razjasni i pita ga služi li naša molitva da bismo od bogova dobili ono što od njih trebamo, a naši darovi su im uzdarje koje im od nas treba (jer, kaže Sokrat, bilo bi besmisleno dati nekome nešto što mu ne treba). Kada se Eutifron s tim složi, Sokrat naziva takvu pobožnost trgovinom između bogova i ljudi. Ono na što Eutifron nema odgovora jest kakvu korist imaju bogovi od naših darova kad mi ne posjedujemo ništa dobro što nam oni ne bi dali. Ovdje možemo naći zajedničku misao sa sv. Pavlom „što imaš, a da nisi primio?” ( )Iz ovoga proizlazi koliko je mala naša zasluga za darove odozgor, a da je božanski život apsolutna punina kojoj se ne može ništa ni dodati ni oduzeti.

Potrebno je posvetiti punu pozornost onome što u molitvi treba odnosno ne treba iskazati. Kada čovjek traži da mu dođe od bogova ono što ima doći, ponekad dobro, a ponekad zlo, za bogove to predstavlja nerazumno mišljenje i ne primaju takve molitve, makar popraćene procesijama i raskošnim žrtvama. Bogovi se ne daju potkupiti. Nepojmljivo je da se brinu za naše darove i žrtve, a da ne gledaju na našu dušu kako bi vidjeli je li netko pravedan i pobožan. Duša je ogledalo pobožnosti i pravednosti.²¹

Procesije i žrtve koje se prinose svake godine zbog mnogih grijeha ljudi, prezrene su od bogova. Bogovi kao i razumni ljudi najviše poštuju pravednost i mudrost. U tim je vrednotama temelj

17 Usp. Proclus, *Commentary on the Timaeus*, preuzeto s http://www.goddessathena.org/Encyclopedia/Friends/Proclus/Commentary_on_the_Timaeus_x.htm.

18 Usp. PLATON, *Eutifron ili rasprava o pobožnome*, 14 c - d.

19 *Isto*, 14 d - 15 a.

20 *Isto*, 12 e.

21 Usp. Platone, *Alcibiade minore*, 149 e.

prave žrtve. Razumni i pravedni su oni koji znaju što treba činiti i reći u odnosu na bogove i ljude.²²

Na kraju dijaloga Sokrat savjetuje Alkibijadu: treba ostati miran i čekati dok ga netko ne uputi na pravo postupanje prema bogovima i ljudima. Taj netko je onaj tko za njega posebno brine. Kada se iz duše ukloni oblak koji prekriva čovjekove sposobnosti u začetku, tada će se u nju moći nastaniti dar razlikovanja dobra i zla koji je uvjet pravilnom ljudskom djelovanju.

2.4. Izvor molitve - pravo postupanje prema bogovima i ljudima

Ovdje je zanimljivo uočiti zadnje savjete koje Sokrat upućuje Alkibijadu i to iz više razloga.²³ U prvom redu, izvjesno je da postoji način na koji bismo se trebali ponašati. Ljudska bića nisu doslovce slobodna činiti sve što ona hoće. Imaju unutarnji osjećaj odgovornosti. Drugo, filozof priznaje da se nalazimo u tami u pogledu znanja o tome kako se treba ponašati. Tijekom stoljeća ljudske povijesti, moralna pomutnja i etička izopačenost čovječanstva i više je nego očita. Treće, Sokrat nam potvrđuje postojanje potrebe za poučavanjem čovjeka u tome kako bi se trebao ponašati. Ovdje se implicite pojavljuje uvjerenje da je ova pomoć čovjeku izvanjska, odnosno, objektivna snaga istine koja je iznad pukih sklonosti njegove vlastite naravi. Četvrti uvid odnosi se na dvostruku obvezu ljudi, onu usmjerenu prema božanstvu i onu koju duguju jedni drugima. Prvu bismo mogli nazvati religioznom odgovornošću, a drugu označiti kao moralnu ili etičku. Iznenađujuće je što toliki djeluju u obmani da jednostavno biti „dobar” prema drugima predstavlja optimum njihove duhovne dužnosti. Peto, Sokratova opomena ukazuje na prazninu koja prebiva u poganskom srcu. Čežnja za otklanjanjem teškog bremena što pritišće dušu i potraga za oslobođenjem od krivnje kao posljedice činjenja zla. Konačno, ljudsko neznanje bit će izliječeno kada dođe „onaj koji se posebno za tebe brine”. Očituje se posebna briga za čovječanstvo koja dolazi odozgor.²⁴

²² Isto, 150 b.

²³ Preuzeto s <http://www.christiancourier.com/archives/responseToSocrates.htm>.

²⁴ Preuzeto s <http://www.christiancourier.com/archives/responseToSocrates.htm>.

Božji proroci opetovano ističu da je čovječanstvo bez božanske objave u stanju tame. Na početku Isusove službe propovijedanja s Matej citira proroka Izaiju da će po njegovoj poruci narod „što je sjedio u tmini” vidjeti veliku svjetlost (Mt 4, 16). Vrhunac tog učenja je u ljubavi (agape) koja ostavlja u naslijeđe poslušnost Bogu i služenje bližnjima. (Mt 22, 35-40) To znači ispravno vladanje u odnosu na Boga i bližnjega. Grčka riječ *αποτρεπω*, vladati se, doslovno znači *okrenuti se*. S ovim je povezana misao o povratku. U širem značenju, radi se o vraćanju božanskom mjerilu ponašanja i „načinu života” u skladu s tim (2, Kor 1, 12; 1 Tim 4, 12)

Zaključak

„Filozofsko pitanje o svetome i uzvišenome prožeto je, naime, temeljnim egzistencijalnim motivom: kako što boje živjeti i ostvariti vlastitu sreću?”²⁵ Platon daje dvije temeljne odrednice: valja nam razlučiti bit svetoga i pobožnoga. Ono u sebi nosi bit koja ga kao takvog određuje i nije ničim uvjetovana. Nadalje, čovjek može svojim razumom naslutiti svojstva prave molitve. Ona traži ono što je za čovjeka dobro, a želi odagnati zlo. Bez obzira na okolnosti i mogući ishod koji je podložan promjeni, ona se predaje u volju onoga kome je upućena. Uvjet pravoj molitvi jest spoznaja naravi pravog postupanja prema bogovima i ljudima. Taj se zahtjev označava kao služenje. Upisan je u čovjeka koji nalazi u sebi upućenost prema drugome, u prvom redu onome tko ga bitno nadilazi, ali istodobno i bližnjemu u kojem očitava posvemašnju sličnost.

Platonovsko poimanje molitve u mnogočemu anticipira kršćanske vrijednosti. Sam ponor koji nastaje između antičkog mnogobožackoga svjetonazora i kritike takve predaje u osobi Sokrata, postaje s današnjeg gledišta poput mosta za razumijevanje uopće mogućnosti inkulturacije kršćanske poruke u ondašnje helenističko tlo. Duboku povezanost dvaju doba pokazuje i poimanje molitve. Iste rasprave žive i danas, potaknute dvojbom pred Sokratovim pitanjima koje je nemoguće ikada više povući.

Dunja Škare

25 Usp. Platon, *Eutifron ili rasprava o pobožnome*, str. 73. (Usp. Friedlander, P., *Platon*, II, str. 84.: “Tako na koncu niza definicija koje su prividno bez rezultata stoji etički zahtjev i ja kao egzistencija